

Stanowisko Zgromadzenia Ogólnego Związku Miast Polskich w sprawie systemu wyrównawczego dochodów JST

1. System wyrównawczy, przewidziany w art. 9 ust. 5 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, ma na celu zapewnienie zasilania finansowego JST, adekwatnego do zakresu nałożonych ustawami zadań. Ma on zastosowanie w stopniu uzależnionym od zróżnicowania systemu dochodów własnych JST w danym kraju. Jego znaczenie jest tym większe, im silniejszy jest stopień decentralizacji zadań i finansów publicznych, dlatego jest on szczególnie rozbudowany w tych krajach, w których stopień decentralizacji jest największy. Systemy dochodów własnych JST, poza podatkami lokalnymi, są zwykle oparte na podatkach dochodowych, z których wpływy są bardzo zróżnicowane terytorialnie i tylko w niewielkim stopniu zależą od decyzji władz lokalnych.

2. Ustawa o dochodach JST z 2003 roku obejmowała m.in. zastąpienie części subwencji i dotacji dochodami własnymi, w postaci wzrostu udziałów gmin, powiatów i województw w podatkach PIT i CIT. Spowodowało to wzrost zróżnicowania potencjału dochodowego JST – i to w zakresie tych dochodów „własnych”, na których wydajność samorządy mają znikomy wpływ. W związku z tym nastąpiło równocześnie rozbudowanie systemu wyrównawczego, którego celem było częściowe zniwelowanie zbyt dużych różnic w poziomie dochodów własnych. **Taki system jest niezbędny.**

3. Obowiązujący dziś system wyrównawczy został skonstruowany w warunkach roku 2003, z uwzględnieniem ówczesnej wydajności podatków PIT i CIT. W międzyczasie dokonano istotnych zmian w podatku PIT, które znacznie zmniejszyły jego wydajność, a światowe procesy gospodarcze spowodowały zmniejszenie wydajności podatku CIT. Dodatkowo system jest zniekształcony przez dwuletnie opóźnienie jego obliczania, co przy obecnej dynamice zmian w gospodarce wypacza jego działanie. Stan systemu wyrównawczego na ogólnym tle finansów JST przedstawia poniższa tabela:

Wpłaty JST do budżetu państwa 2004 - 2010 (mln PLN)

rok	gminy	powiaty	miasta na pr. pow.	województwa	RAZEM	dochody	
						razem	własne
						Do [mld]	Dw [mld]
2004	120,0	42,1	680,7	380,5	1223,3	91,5	47,1
2005	128,6	41,4	721,7	314,5	1206,2	102,9	54,9
2006	162,7	55,5	828,5	637,7	1684,4	117,0	62,9
2007	167,0	76,8	978,4	642,3	1864,5	129,8	74,1
2008	188,9	96,4	1158,8	725,3	2169,4	142,6	78,3
2009	200,5	129,1	1481,9	890,9	2702,4	154,8	75,3
2010	204,8	137,6	1428,2	955,6	2726,2	162,8	78,6

Widać wyraźnie, że wzrost wpłat *janosikowego* jest **szybszy niż wzrost dochodów**, a zwłaszcza dochodów własnych JST. Efekt „spóźnienia” powoduje dodatkowo, że największy wzrost wpłat nastąpił w latach wyraźnego spadku dochodów własnych, który najbardziej dotknął największych płatników „janosikowego”: Warszawę i Mazowsze.

Dodatkowe analizy wykazują, że w ostatnich latach system wyrównawczy działa **zbyt głęboko**, to znaczy nie tylko spłaszcza występujące w dochodach własnych różnice, ale je odwraca, co na pewno nie było intencją ustawodawcy przy uchwalaniu ustawy.

Widać więc, że system wyrównywania dochodów JST w Polsce **wymaga dziś znacznej korekty**, która jednak **powinna być oparta na wynikach rzetelnej analizy danych** o finansach gmin, powiatów i województw.

4. Przy korygowaniu systemu wyrównawczego dochodów JST trzeba – poza wyżej wymienionymi – wziąć pod uwagę następujące okoliczności:

a) System powinien odpowiednio:

- korygować zróżnicowanie dochodów JST,

i równocześnie

- uwzględniać różnice w kosztach realizacji zadań gmin, miast, powiatów i województw,

zgodnie z brzmieniem art. 9 ust. 5 EKSL: „*Ochrona społeczności lokalnych, finansowo słabszych, wymaga zastosowania procedur wyrównawczych lub działań równoważących, mających na celu korygowanie skutków nierównego podziału potencjalnych źródeł dochodów, a także wydatków, jakie te społeczności ponoszą.*”

Polski system wyrównawczy uwzględnia aspekt kosztów realizacji pozornie takich samych zadań **w zdecydowanie niewystarczającym stopniu**. Przy ich uwzględnianiu zwykle stosuje się jako kryterium liczbę mieszkańców jednostki, a także kryteria do-datkowe, w tym zwłaszcza stołeczność (narodową, regionalną, subregionalną).

Przy korygowaniu polskiego systemu trzeba także **uwzględnić fakt**, że istnieje dziś drugi istotny, choć dotąd pomijany przy rozmowie o mechanizmach wyrównawczych, składnik: **bardzo silny mechanizm wyrównawczy w części oświatowej subwencji ogólnej** (usprawiedliwiony dla szkół podstawowych, jednak bezzasadny dla gimnazjów).

b) System **musi być sprawiedliwy**: dziś korzystają z niego m.in. bardzo zamożne jednostki (np. korzystające z renty lokalizacyjnej, nieuwzględnianej w kryteriach), które jednocześnie znacząco zmniejszają i tak niskie podatki i opłaty lokalne.

5. Obywatelski projekt zmian w systemie wyrównawczym, jakkolwiek wynikający z uzasadnionych obserwacji dotyczących wad obecnego systemu, nie może **uzyskać naszego poparcia** z dwóch bardzo ważnych powodów:

1) proponowane zmiany w obliczaniu wpłat jednostek do systemu wyrównawczego nie są oparte na wyliczeniach, które brałyby pod uwagę powyższe elementy diagnozy i in-ne wskazane okoliczności (art. 9 ust. 5 EKSL), a skutki szacuje się na **900 mln zł.**

2) projekt zakłada powstanie z wpłat swoistego funduszu celowego, którego dysponowanie miałyby charakter uznaniowy (a więc nieobiektywny, naturalnie podatny na różne czynniki subiektywne, a nawet naciski), choć w pozornie kontrolowanej formie konkursu; spowoduje to **całkowite wypaczenie** sensu systemu wyrównawczego, który – odpowiednio zmieniony – musi obiektywnie i automatycznie korygować systemowe zróżnicowanie JST (obcinać „kominy” i wypełniać niedobory);

6. Projekt komisyjny sprowadza się do zmniejszenia wpłat do budżetu w stopniu, którego skutki stanowiłyby w warunkach roku 2102 kwotę aż **1,2 mld zł** (wg MF), co **nie może być zaakceptowane bez uzupełnienia systemu z innych źródeł**. Ponadto zaproponowane współczynniki przeliczeniowe nie są zróżnicowane w stopniu odpowiadającym różnicę kosztów wykonywania zadań. Doświadczenia państw, które stosują takie współczynniki, wskazują na zasadność innej ich gradacji.

7. Biorąc pod uwagę inicjatywy zmian systemu wyrównawczego, formułowane w samym środowisku samorządowym, **należy**:

- pilnie przeprowadzić rzetelną analizę funkcjonowania mechanizmów wyrównawczych w zmienionych warunkach prawnych (PIT) i gospodarczych (CIT),

- **wprowadzić do obecnego systemu korekty**, które przywróciłyby zgodne z intencjami ustawodawcy zasady jego działania, uzupełnione o kryteria dotyczące kosztów realizacji zadań w różnych typach i kategoriach JST.

Karpacz, 9 marca 2012 r.